

Research Article

***The field of aesthetic and artistic education is a document of the
fundamental transformation of education in the Islamic standard system
from the perspective of jurisprudence, the Quran, and Hadith.***

Hassan Heidari¹, Mohammad Hossein Tavanaei², Feizollah Akbari³

Received: 2023/11/11 Accepted: 2024/03/05

Abstract

A new approach that this article seeks to defend with a descriptive-analytical method. The approach to aesthetic and artistic education is the religion of Islam. Nature is the most extensive and obvious manifestation of beauty in the expanse of existence. And when a person, free from the hustle and bustle of life, sits down to watch pure nature. He understands the freshness of this beauty and feels the spirit of life in the body of existence. The findings of the research show that decoding and encoding the obvious and hidden phenomena of the nature of existence and expressing it in artistic language can bring us to a level of a good life. This article has analyzed the components and examples of aesthetic and artistic education in the Islamic standard system from the perspective of the Quran and Hadith.

Keywords: *Aesthetic and artistic education, Islamic standard system, Quran and Hadith, virtuous life, nature, document of fundamental transformation, Islamic jurisprudence.*

¹ - PhD student, Department of Quran and Hadith Sciences, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran.

² - Assistant Professor, Department of Quran and Hadith Sciences, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran (Corresponding Author). mohammad.tavanaei@kiauo.ac.ir

³ - Assistant Professor, Department of Quran and Hadith Sciences, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran.

مقاله پژوهشی

ساحت تربیت زیبایی شناختی و هنری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در نظام معیار

اسلامی از منظر فقه، قرآن و حدیث

حسن حیدری^۴، محمدحسین توانایی^۵، فیض اله اکبری^۶

چکیده

رهیافت جدیدی که این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی در صدد دفاع از آن است. رویکرد تربیت زیبایی شناختی و هنری دین اسلام است. طبیعت، گسترده ترین و بارزترین نمود زیبایی بر پهنه هستی است. و آنگاه که انسان فارغ از هیاهوی زندگی به تماشای طبیعت ناب بنشیند. طراوت این زیبایی را در می یابد و روح زندگی را در کالبد هستی حس می کند. یافته های تحقیق نشان می دهد رمز گشائی و رمز گردانی از پدیده های آشکار و پنهان طبیعت هستی و ابراز آن به زبان هنری می تواند ما را به مرتبه ای از مراتب حیات طیبه برساند. این مقاله مؤلفه ها و مصادیق تربیت زیبایی شناختی و هنری در نظام معیار اسلامی از منظر قرآن و حدیث را واکاوی نموده است.

واژگان کلیدی: تربیت زیبایی شناختی و هنری، نظام معیار اسلامی، قرآن و حدیث، حیات طیبه، فطرت، سند تحول بنیادین، فقه اسلامی.

⁴ - دانشجوی دکتری، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران.

⁵ - استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران. (نویسنده مسئول)

mohammad.tavanaei@kia.ac.ir

⁶ - استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران.

حیات اجتماعی محصول ارتباط انسان هاست. وجود حقیقی هر جامعه ای با پیدایش اولین شبکه روابط اجتماعی آغاز می شود و بر مبنای همین روابط بقای آن استمرار می یابد (ذاکر، 1381، ص 26). از آنجاییکه هر نوع ارتباط اجتماعی موجب تغییر رفتار و روحیات انسان می شود در روان شناسی اجتماعی و جامعه شناسی از آن بعنوان عامل تربیت نام برده می شود و به همین سبب، ارتباطات انسانی زمینه درک متقابل و تعامل بین افراد را فراهم می آورند و در سایه چنین تعاملی زمینه ی درک متقابل از یکدیگر را برای انسان ها فراهم می آورد. این درک متقابل در زمینه تربیت و رشد و تعالی انسانها بسیار موثر می باشد و بدین ترتیب ارتباط انسان ها موجب پیوستگی فعالیت ها و ظهور یک میدان اجتماعی وسیع می شود که افکار و عواطف همگان را در تعامل با یکدیگر قرار می دهد. چارلز کولی جامعه شناس آمریکایی معتقد است، اصولاً انسان ها در تعامل عاطفی و ارتباط اجتماعی با یکدیگر انسان می شوند برای حفظ تجانس و همسانی، یک فرد یا چند فرد برجسته و ممتاز (آزاد، 1387، ص 77). معمولاً در هر ارتباط گروهی را بعنوان ناظر و مراقب (مرئی) بر استمرار پیوندها و جهت دهی به فعالیت ها برمی گزینند و این عمل ضریب موفقیت و اطمینان را توسعه می بخشد و در نتیجه فرد خود را کاملاً به گروهی می سپارد تا بتواند در کنار آن به اهداف فردی و اجتماعی خود برسد. ارتباطات هدفمند انسان ها تحت مدیریت واحد با تمرکز بخشیدن و جهت دادن به قوا و امکانات پراکنده افراد، منبع قدرت خارق العاده ای ایجاد می کند که میتواند بزرگ ترین موانع را از مسیر خود کنار بزند (نیک زاد، 1379، ص 163). بنابراین تلفیق مفاهیم دوگانه ارتباطات انسانی و تربیت دینی در قالب ارتباطات اجتماعی تربیت محور، حامل و ویژگی هایی هست که در صورت تحقق کامل به تنهایی معضلات تربیتی، ارتباطی، اجتماعی را در جامعه اسلامی مرتفع می کند.

قرآن کریم، فلسفه تفاوت انسانها را ارتباط اجتماعی بیان می کند. بر اساس آموزه های قرآنی و همچنین روایات، روابط اجتماعی همه کنش های اجتماعی را در بر می گیرد، همانطور که متأثر از شخصیت و اراده فردی هر یک از اعضای جامعه است، متأثر از جهان بینی و نگرش و بینش کلی آن جامعه نیز می باشد. عمل اختیاری انسان نیز از باورها، شناخت ها و گرایش های او سرچشمه می گیرد که در جامعه دینی از آموزه های اصلی آن دین سرچشمه می گیرد. بنابراین به راحتی می توان تأثیر مستقیم روابط اجتماعی را بر سلامت انسان مشاهده کرد. از آنجایی که هر رفتار سالم و نادرست می تواند روند اجتماعی و ارتباطی را از بین ببرد و مسیر ارتباطی افراد را به انحراف سوق دهد، خداوند در آیات بسیاری ناهنجاری های رفتاری و اخلاقی را ذکر کرده که عامل مهمی در فروپاشی سلامت انسان است. با توجه به موارد مطرح شده، هدف اصلی مقاله ی حاضر، شناخت نقش تربیتی روابط اجتماعی مطلوب بر سلامت انسان از نگاه قرآن و روایات است که سعی می شود ابعاد این مهم مورد بررسی قرار گیرد.

پیشینه تحقیق

سمنار (1394) در مقاله ای با عنوان تأثیر مهارت های ارتباطی بر روابط انسانی از منظر قرآن کریم و روایات، به بررسی مهارت هایی که موجب موفقیت انسان در برقراری ارتباط با دیگران می شود، پرداخته و با هدف یافتن راه هایی برای بهبود روابط با افراد مختلف جامعه به مصادیقی از آیات و روایات در ارتباط با روابط اجتماعی اشاره کرده است. موحدی (1394) در مقاله ای با عنوان الگوی روابط اجتماعی بر مبنای قرآن، به یکی از ضروریات ارائه الگوی اسلامی

ایرانی پیشرفت، در حیطه روابط اجتماعی پرداخته و از قرآن و روایات به عنوان یکی از شاخصه‌های پیشرفت در جامعه اسلامی یاد کرده است. (موسوی) (1388) در مقاله ای با عنوان تأثیر روابط اجتماعی صمیمانه بر بهداشت روان، آثار برخورد صمیمانه در خلال انواع روابط اجتماعی را بر سلامت روان با بررسی دو دیدگاه اسلام و روانشناسی مورد بررسی قرار داده است. مهدی زاده و خیلا (1393) در مقاله ای با عنوان تلفن همراه، روابط اجتماعی، به بررسی نقش تلفن همراه به عنوان یک فن آوری نوین ارتباطی در برقراری روابط اجتماعی پرداخته و جوانان به عنوان پیشتاز در این عرصه را مورد بررسی قرار داده و بصورت موردی پرسشنامه در بین 313 نفر از دانشجویان دانشگاه ارائه داده و به نقش تلفن همراه بیشتر از فناوری‌های دیگر اشاره کرده است. نجفی (1396) در مقاله ای با عنوان تأثیر قرآن بر روابط اجتماعی در اندیشه مفسران، چستی تأثیر قرآن بر روابط اجتماعی و چگونگی اثرگذاری با پردازش ایده‌های بنیادین در زمینه‌های گوناگون، با تکیه بر دیدگاه مفسرانی که با نگرش اجتماعی به تفسیر پرداخته‌اند را مورد بررسی بررسی روابط اجتماعی انسان در نظام اخلاقی قرآن "قرار داده است. سیفعلی (1389) در پایان نامه خود با عنوان به نظام اخلاقی قرآن در روابط اجتماعی انسان پرداخته و اینکه در قرآن برای هر شخص برنامه مشخصی قرار داده شده است که بر مبنای این برنامه به کمال و سعادت خود می‌رسد. نویسنده با تعیین مصادیق اصول و روابط در زندگی انسان‌ها به نقش حیات‌بخش و سعادت‌آفرین آن‌ها در زندگی انسان‌ها پرداخته است.

تربیت

واژه تربیت از (ربو) و باب تفعیل است. در این ریشه معنای زیادت و فزونی اخذ گردیده است و در مشتقات مختلف آن این معنی را به نوعی میتوان بازیافت. بنابراین واژه تربیت با توجه به ریشه ی آن بمعنای فراهم کردن موجبات فزونی و پرورش است (باقری ، 1384). علاوه بر این تربیت به معنی تهذیب و تزکیه نیز استعمال شده که بمعنی زدودن خصوصیات ناپسند اخلاقی است. اما تربیت در اصطلاح قرآن، پرورش جسم و تن را هم شامل می‌گردد و به معنای فراهم کردن زمینه ی رشد استعدادهای آدمی دلالت میکند و از ابتدایی ترین و مهم ترین نیازهای بشر می باشد، جایی که فرعون حضرت موسی (ع) را بازشناخته و وی را مورد خطاب قرار داده میفرماید: «قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ»؛ تو آن کودکی نیستی که ما پروریدیم و سالهای عمرت نزد ما گذشت؟ (شعرا: 189).

روابط اجتماعی

روابط با دیگران یکی از نیازهای اساسی انسان است. این نیاز چنان مهم است که محرومیت از آن می‌تواند پیامدهای جسمانی و روانی حادی به دنبال داشته باشد (حائری زاده و همکارن، 1388، 29). ارتباطات بین دو نفر یا دو گروه و بیشتر که هسته اصلی زندگی اجتماعی را تشکیل می‌دهد، روابط اجتماعی خوانده می‌شود. روابط انسانی شامل سه بعد اساسی ارتباط فرد با خود، ارتباط فرد با دیگران و ارتباط جمعی یا عمومی می‌باشد. روابط اجتماعی باید، معنادار باشد و با آگاهی صورت گیرد. منظور از روابط اجتماعی، ارتباط با وابستگی متقابل انسان‌ها و جهت‌گیری رفتاری آن‌ها است. انسان‌ها نیاز ذاتی به برقراری روابط اجتماعی دارند و به همین دلیل، موقعیت‌هایی ایجاد می‌کنند تا بتوانند در آن رابطه اجتماعی را تجربه کنند (حسینی نثار، 1392، 100).

1. ارتباطات

روابط اجتماعی انسان که در قالب زندگی جمعی جلوه گر می شود، نیازهای انسان را بهتر و کامل تر تأمین می کند (ابن خلدون، 1385، 1: 77). ارتباط اجتماعی از کوچکترین نهاد اجتماعی، یعنی خانواده شکل می گیرد و انسان از کودکی می آموزد که برای زندگی با دیگران نیازمند پیوندهای دوسویه و چندسویه است. (رجبی، 1399: 36). بنابر این همه اینها را می توان گونه ای از روابط اجتماعی به شمار آورد که حتی اگر از آن ها نباشد، به شدت تحت تأثیر آن هاست. او رشد می کند و پی می برد که رابطه تودرتوی اجتماع گاه بسیار ساده و دوست داشتنی است و گاه پیچیده و سنگین؛ و گاه درون خانه شکل می گیرد و گاه درون شهر و ملت و گاه در عرصه بین المللی و روابط پرگستره بشری. همه ی اینها در ظرف اجتماع و روابط ارادی و اختیاری انسان ها با یکدیگر پدید می آیند و همه ی آن ها در قالب روابط و کردارهای متقابل اجتماعی شکل گرفته از باورها و گرایش ها برخاسته است؛ نکته ای که جانمایه و مفهوم ارتباط اجتماعی است. (اسلامی، 1400: 39).

بر این اساس، با توجه آموزه های قرآنی مدیریت درست و مفید روابط اجتماعی در همه شکل های آن، از حقوقی و سیاسی و اقتصادی گرفته تا اخلاقی و فرهنگی، به زندگی اجتماعی بهتر و پرسودتر یاری می رساند. این روابط اگر با رعایت قوانین و هنجارهای دینی و انسانی همراه شود، سعادت نهایی و جاوید بشر را فراهم می آورد. ارتباط های آموزشی، فرهنگی و حتی اقتصادی و سیاسی نیز گونه ای از روابط اجتماعی به شمار می آید که حتی اگر از آن ها نباشد، به شدت تحت تأثیر آن هاست. از این رو هرگونه سرمایه گذاری بر اساس سالم سازی روابط اجتماعی و ترویج صداقت و محبت و صمیمیت و صفا و یکرنگی در جامعه، بر همه عرصه های فعالیت اجتماعی، تأثیر مستقیم دارد و از هزینه کردن های بدون سود و زیانهای بدون جبران جلوگیری می کند. بر این اساس، انواع ارتباطات اجتماعی را می توان این گونه برشمرد:

1.1. روابط اجتماعی در کودکی: روابط اجتماعی در کودکی باعث تأمین نیاز «احساس وابستگی فرد به دیگران» و فرد در روابط با آشنا شدن با ارزشها، شکل گیری شخصیت و آموختن رفتار اجتماعی و رفتار بین فردی می گردد افراد هم سن، به دلیل برخورداری از آزادی بیشتر نسبت به روابط والدین و خانواده، راحت تر می تواند نیازهای خود را مطرح نماید و از راهنمایی آنها بهره مند گردد و در تعامل و ارتباط با افراد هم سن کمبود محبت از ناحیه والدین را جبران کند. کودک در ارتباط با افراد هم سن مجال پیدا می کند خشم و هیجان (غم و غصه) خود را ابراز کند و دریابد که دیگران هم چون او مشکلاتی دارند و تخلیه روانی شود (بی ریا و دیگران، 1375، ص 909).

1.2. روابط اجتماعی با همسایگان: یکی از انواع روابط اجتماعی، روابط با همسایگان است و از آنجا که انسان مراد و ملاقات زیادی با آنها دارد، دین اسلام نسبت به حقوق همسایگان سفارش زیادی کرده است. «به پدر و مادر نیکی کنید، هم چنین به خویشاوندان و یتیمان و مسکینان و همسایه نزدیک و همسایه دور و دوست و

وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ» «همنشینان» (نساء: 36).

در روابط همسایگی نیز انواع حمایت اجتماعی که منجر به بهداشت روانی افراد می‌شوند وجود دارد و می‌توان آنها را در دستوراتی که اسلام به عنوان حقوق همسایگی مطرح کرده است مشاهده نمود. برخی این حقوق عبارتند از: مراقبت از خانه و اموال همسایه در غیاب او، احترام گذاشتن، یاری در مقابل ظلم و ستم، عدم تجسس در زندگی، چشم‌پوشی از بدی‌ها، هدایت... (کلینی، ج 2، ص 666)

1.3. روابط اجتماعی با دوستان (اخوت اسلامی): روابط اجتماعی در دین اسلام مورد تأکید قرار گرفته است به گونه‌ای که از نخستین اقدامات پیامبر(ص) در مدینه ایجاد برادری «اخوت» بین مسلمانان، انصار و مهاجرین بود، حضرت علی(ع) می‌فرماید: «الْمُؤْمِنُ أَلْفُ مَأْلُوفٍ»، «مؤمن با دیگران انس می‌گیرد و دیگران نیز با او انس و الفت می‌گیرند» (نهج البلاغه، کلمات قصار، ۱۶۱).

ارتباطات اجتماعی بر تمام جنبه‌های سلامت اثر دارد، دوستان موجب شادمانی، و خلق‌های مثبت، سلامت روانی، کاهش فشار روانی، تخلیه روانی و برون‌ریزی عاطفی می‌شوند (ارگایل، 1382 ش، ص 132). دیدار، سلام کردن، مصافحه کردن، احترام گذاشتن، قدردانی و تحسین، وفای به عهد، گشاده‌رو بودن... از جمله رفتارهای مناسبی است که روابط با دوستان را بهتر می‌کند.

2. همبستگی اجتماعی در روابط اجتماعی

صریح‌ترین آیه‌ای که در قرآن به موضوع همبستگی اجتماعی اشاره شده، «وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ» (آل عمران: 103). در این آیه، هیچ‌یک از ویژگی‌های انسانی از جمله مشترکات قومی، خونی، نژادی، زبانی و... به عنوان عامل همبستگی شناخته نشده است (مدرسی، 1419، ج 6، ص 191-192). زیرا هیچ‌یک از این ویژگی‌ها برخاسته از فطرت مشترک همه انسانها نیست. در نتیجه، هرچند در مواردی موجب همگرایی و جمع کردن عده‌ای میشود، اما عده‌بیشتری را خارج میکند. این امر خود، فضل‌الله، 1419 ج 6، ص 192). عاملی که در این آیه، مورد تأکید قرار (عامل گسست و جدایی میشود گرفته است، پیروی عقیدتی و التزام عملی به دین اسلام است و از همگی خواسته است که به ریسمان الهی چنگ زده و از هرگونه تفرقه پرهیز کنند. (طباطبایی، 138 ج 3، ص 174).

در آیات 104 و 105 آل عمران، به دو نکته دیگر در باب همبستگی مسلمانان اشاره شده است. یکی آنکه، مسلمانان پس از اسلام آوردنشان، آثار خوب بندگی خدا را مشاهده کرده‌اند. اسلام اختلافات آنها و قتل و غارت، که عامل گسست اجتماعی است، را از میان آنها برداشت و به جای آن، اتحاد و یکپارچگی را در میان آنان ایجاد و رواج داد. دوم اینکه از مسلمانان خواسته شده تا با دعوت دیگران به اسلام، زمینه اتحاد و همبستگی را در میان (طباطبایی، 1380، ج 11 ص 41). آنها ایجاد کرده، از اختلاف دوری نمایند. (ابن عاشور، ج 3، ص 178).

بر این اساس، با توجه به آموزه‌های قرآنی و همچنین روایات، همبستگی اجتماعی، باعث همدلی و همفکری شده و خود به تنهایی شادی آور است. هنگامی که با دیگران ابراز همدلی و همدردی می‌کنیم، در واقع خود را در غم و شادی آنها شریک می‌دانیم و به مشکلاتشان واکنش دوستانه نشان می‌دهیم و همین امر باعث می‌شود آنان نیز همین احساس را در باره ما داشته باشند. در کنار هم بودن و پاسخ مناسب دادن به احساسات اطرافیان، انسان را مورد توجه آنان قرار می‌دهد. وقتی افرادی برای انجام یک کار گرد هم می‌آیند و نسبت به چگونگی آن فکر و اظهار نظر می‌کنند این امر در بهبود تصمیم‌گیری و ایجاد آرامش و سلامت روحی و روانی اثر مناسبی را بر جای بگذارد.

3- نقش عواطف در روابط اجتماعی

از منظر اسلام عاطفه یکی از پایه‌های اساسی نظم و همبستگی اجتماعی را تشکیل می‌دهد. بدون وجود نوعی وابستگی عاطفی میان کنش‌گران اجتماعی استقرار نظم و ثبات اجتماعی با چالش‌های ریشه‌ی مواجه خواهد بود. قرآن در سوره فتح، پایه اصلی تعامل در جامعه مؤمنانه را رحمت و عطفوت بیان می‌کند: «رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ» (فتح: 29)؛ در سوره حجر، صراحتاً به پیامبر اکرم دستور می‌دهد که با مؤمنان بر مبنای اصل محبت، رحمت و مهربانی رفتار نماید: «وَ أَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ» (حجر: 88). همچنین در سوره روم، پیوندهای عاطفی یکی از نشانه و آیات الهی بیان شده که بنیان خانواده به عنوان واحد اساسی نظم بر آن استوار است: «وَجَعَلْ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً» (روم: 21). متون روایی نیز بر اهمیت و نقش اساسی عواطف در پی‌ریزی و استحکام روابط اجتماعی مطلوب تأکید شده است. امام علی (ع) در مورد نقش مثبت عواطف در تنظیم حیات جمعی می‌فرماید: «قُلُوبُ الرَّجَالِ وَ حَشِيَّةُ فَمَنْ تَأَلَّفَهَا أَقْبَلَتْ» «قلب‌های مردم طبعاً وحشی و رام ناشدنی است که توسط مهربانی، عطفوت و احسان نسبت به هم رام .علیه می‌شوند» (نهج البلاغه، حکمت 50). امام باقر (ع) «الدِّينُ هُوَ الْحُبُّ وَ الْحُبُّ هُوَ الدِّينُ» دین محبت است و محبت دین است (مجلسی، ج 66، ص 237).

بنابراین، الگوی عاطفی مطلوب از دیدگاه اسلام، آن است که بر اساس همبستگی دینی و ایمانی شکل گرفته باشد. هر چند اسلام پیوندهای طبیعی و کارکردی را نفی نمی‌کند، اما تلاش می‌ورزد که با مبنا قرار دادن «حب» و «رضایت الهی» آن‌ها را سمت و سوی متعالی بخشیده و با نیروی ایمان بر عمق و گستره‌شان بیفزاید.

4. تربیت اجتماعی

قرآن کریم محور دعوت پیامبران را عموماً و حضرت محمد(ص) را خصوصاً تربیت و تکمیل فضایل اخلاقی قرار داده است. آنچه به انسان ارزش والا می‌دهد و هدف‌های عالی می‌بخشد انسان را به معنی حقیقی می‌سازد همین فضایل اخلاقی هست «كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ» چنانکه در میان شما رسولی از خودتان فرستادیم که آیات ما را برای شما تلاوت می‌کند و نفوس شما را (از پلیدی جهل) پاک و منزّه می‌گرداند و به شما تعلیم کتاب و حکمت می‌دهد و آنچه را نمی‌دانید به شما می‌آموزد (بقره: 151). اسلام دین عزلت‌گزینی و فردگرایی نیست، بلکه علاوه بر توجه به امور فردی، به مسائل اجتماعی نیز توجه دارد. روابط سالم اجتماعی و مناسبات معتدل و عاطفی بر پایه کرامت انسان و توأم با عدالت و انصاف تأثیری سازنده بر تربیت مردم دارد؛ و روابط ناسالم اجتماعی و مناسبات غیرمعتدل برخاسته از افراط و تفریط بر پایه حقارت انسان و توأم با ستمگری و تبعیض تأثیری مخرب بر تربیت افراد دارد. به عبارت دیگر، سلامت دین و دنیای مردم به سلامت اجتماع بستگی دارد (دلشاد تهرانی، 1379). تربیت صحیح در هر جامعه‌ای موجب پرورش انسانهایی میشود که تنها به فکر خود نیستند بلکه به آرمانهای والایی فکر میکنند تا جامعه‌ای مستقل و آزاد و حکومتی عادلانه داشته باشند. تربیت اجتماعی یکی از عواملی است که تاثیر شگرفی بر سایر ابعاد دارد و تحقق آن به محیط مساعد نیاز دارد. (مجلسی، 1378، ص 90).

بررسی آیات قرآن کریم و سیره اهل بیت (ع) اصول و ضوابط و قواعد بسیاری را در عرصه تربیت تبیین می‌کند که همین اصول می‌تواند در عرصه تربیت نیز مورد استفاده قرار گیرد اصولی مانند، تشویق، تنبیه تکرار تذکره.... در این روش والدین و مربیان می‌توانند با توجه به شرایط مخاطب او را به استفاده بهینه از تربیت اجتماعی تشویق کنند و در

2. شفقت و مهربانی در روابط اجتماعی

شفقت از موضوعات مهم تربیتی است و نقش مهمی در روابط فردی و اجتماعی بر پایه ی مهربانی به خود و دیگران دارد و موجب همبستگی و توجه افراد جامعه نسبت به سعادت هم و نجات از گمراهی می شود (طباطبایی ج 19 ص 14-15).

378

مبانی قضی حقوق اسلامی

ساخت تربیت زیبایی شناختی و هنری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در نظام معیار اسلامی از منظر فقه، قرآن و حدیث

خداوند درباره رسول اکرم(ص) میفرماید « لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ » همانا رسولی از جنس شما برای (هدایت) شما آمد که فقر و پریشانی و جهل و فلاکت شما بر او سخت می آید و بر (آسایش و نجات) شما بسیار حریص و به مؤمنان رئوف و مهربان است (توبه: 128). یکی از صفات مهم تربیتی انبیا و امامان در این راه ، شفقت آنها بوده است به طوری که ؛ پیامبر(ص) میفرماید: «إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ وَإِنِّي شَفِيقٌ عَلَيْكُمْ» فرماید: من رسول خدا هستم بسوی شما و شفیق شما هستم (کلینی ، 1407ق، ج8) . قطعاً آنها تأثیر مثبتی در زندگی فردی و اجتماعی انسان خواهد داشت و راه بهزیستی و سعادت را برای افراد خود و دیگران فراهم میکند

به طور کلی، شفقت و مهربانی به عنوان یکی از مولفه های مهم تقویت ارتباطات اجتماعی مطرح است به طوری که، هنگامی که کسی با روی خوش با دیگران ملاقات کند، با این عمل به او می فهماند که به وی اعتماد دارد، علاوه بر این چهره باز و متبسم او، به طور معجزه آوری قفل دلها را گشوده و موجب جذب افراد و پیوند دوستی با آنها می شود تا جایی که آنها بدون هیچ هراسی، به خود جرأت می دهند، باب آشنایی را باز کنند و سفره دلشان را پیشاپیش بگسترانند.

3. صله ارحام

«صِلْهُ» از ریشه وصل به معنای پیوند و اتصال و ارتباط است (ابن منظور ، ج 11 ، ص 726) . واژه «رَحِمٍ» به معنای رحم زن و محل رشد جنین است و ریشه ی آن رحمت معنای رقت و عطف را میرساند (همان، ج 12 ، ص 261) . صله رحم به معنای پیوند و اتصال و ارتباط داشتن با نزدیکان و خویشاوندان و توجه و تعطف به ایشان است. در قرآن و روایات توجه ویژه ای به صله رحم شده است تا حدی که قرآن برقراری پیوند با خویشان و احسان به آنها را در مرتبه بعد از توحید عبادی قرار داده است «وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاتَّقُوا يَوْمَ تُرْجَعُونَ إِلَى اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ» (نساء: 36) و خدا را بپرستید و چیزی را شریک او نسازید و به پدر و مادر و خویشاوند نیکی کنید. از سوی دیگر، قطع روابط خویشاوندی از اوصاف فاسقان و در کنار نقض پیمانهای مورد سفارش خدا و فساد شمرده شده است . به تبع قرآن در سخنان معصومان (ع) نیز صله رحم مورد توجه خاصی قرار گرفته است تا جایی که پیامبر اکرم آن را جزو دین شمرده است و از اهداف رسالت انبیاء بحساب آورده است . (کلینی ، ج2 ص 152) . اهمیت صله رحم به دلیل نتایج فردی و اجتماعی است که بر آن مترتب میگردد. یکی از مهمترین آثار صله رحم این است که در پیشگیری از آسیبهای وفاق اجتماعی نقش بسزایی دارد و در ایجاد و تقویت عناصر بینشی، عاطفی و رفتاری وفاق اجتماعی که از ضروریات زندگی بشری است، تأثیر شگفت انگیزی میگذارد. تأمین سلامت روانی در تفکر دینی و نقش صله رحم به گونه ای است که انجام آن سبب ساماندهی و ایجاد سلامت و در طریق صحیح قرار گرفتن تمام امور می شود؛ ارتباط خویشاوندی سبب آرامش و تسکین خاطر افراد معرفی شده است امام صادق (ع) می فرماید «أَيُّمَا رَجُلٍ غَضِبَ وَهُوَ وَمَنْ غَضِبَ عَلَى ذِي رَحِمٍ مَّاسَهُ فَلَيْمَسَهُ يَسْكُنُ عَنْهُ الْغَضَبُ» . «هرگاه الشیطان قائم فلینجلس فإنه يذهب عنه رجز

کسی از رحم خود عصبانی شد و بر او غضب کرد، پس باید به سوی او روانه شود و با او تماس برقرار کند؛ به درستی که دو رحم در تماس با یکدیگر به آرامش و سکون می‌رسند» (مجلسی، 1403: 70 / 264).

به طور کلی، قرآن کریم و روایات بر تحکیم پیوندهای خویشاوندی و تحکیم روابط خانوادگی تأکید و توجه بسیار داشته و رحمت و رسیدگی به خویشاوندان را از ارزش‌های الهی قرار داده و خداوند متعال آن را در ردیف عبادات خود قرار داده است.

4. وفاق و همدلی در روابط اجتماعی

وفاق بر وزن فعال مصدر باب مفاعله می‌باشد. وفاق و موافقت، عملی است بین دو فرد یا بیشتر. معانی بیان شده برای وفاق عبارت از: سازگاری کردن، سازواری کردن، همراهی کردن، یکدلی و یک‌جهتی، ضد نفاق. وفاق دو شخص در چیزی یا بر چیزی؛ یعنی آن دو شخص بر چیزی عهد و پیمان بستند. آن دو بهم نزدیک و متحد شدند (مهیار، 1375، ص 10). وفاق اجتماعی به این معناست که در صحنه زندگی اجتماعی افراد با یکدیگر سازگار و همراه و همدل و جویای احوال هم باشند و در سختیها به هم کمک کنند.

قرآن بعد اجتماعی، انسان را حقیقت واحد می‌بیند که در افراد بی شمار ظهور و بروز می‌ابد. در موارد متعدد وقتی از روابط سلبی و ایجابی اجتماعی سخن می‌گوید تعبیری را به کار میبرد که نشان می‌دهد همه انسانها به رغم تفاوت‌های فردی و ظاهری، یک واحدند. خداوند در مورد پرهیز دادن از جنگ و خونریزی و آواره کردن یکدیگر به یهود فرمود: «وَأِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ أَلَّا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَاتَّخِرْتُمْ جُؤُنَ أَنْفُسِكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ» (بقره: 84) خون خود را نریزید و خودتان را از خانه هایتان بیرون نکنید. در این آیه خداوند افراد یک جامعه را حقیقت واحد به حساب آورده (زمخشری، ج 1 ص 160). در توصیه به امور ایجابی نیز خداوند جامعه ایمانی را حقیقت واحد معرفی می‌کند. خداوند به مؤمنان توصیه می‌کند هنگامی که وارد خانه ای می‌شوید بر خودتان سلام کنید. «فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ» (نور: 61)

امام علی(ع) به فرزندش فرمود: «يَا بَنِيَّ اجْعَلْ نَفْسَكَ مِيزَانًا فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ غَيْرِكَ فَأَحِبِّ لِغَيْرِكَ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ وَ اَكْرَهُ لَهُ مَا تَكْرَهُ لَهَا» در امور اجتماعی، نفس خود را میزان میان خود و دیگران قرار ده؛ آنچه را برای خود دوست داری برای دیگران نیز دوست بدار و آنچه را برای خود نمی‌پسندی برای دیگران مپسند؛ ستم روا مدار آنگونه که دوست نداری به تو ستم شود، نیکوکار باش آنگونه که دوست داری به تو نیکی کنند، آنچه را که برای دیگران زشت میداری برای خود نیز زشت شمار و چیزی را برای مردم رضایت بده که برای خود می‌پسندی». (نهج البلاغه، نامه 31).

پس بنابراین شناخت افراد یک جامعه از حیات اجتماعی انسانی در وفاق اجتماعی آنها نقش بسزایی دارد. در فضایی که اعضا و افراد مختلف جامعه انسانی به صورت یک واحد و همه، اعضای یک پیکر دیده میشوند و هر فرد، دیگری را مانند خود می‌بیند و حقوق و حیثیت آنها را حقوق و حیثیت خود میداند، میتوان به روابط سالم با یکدیگر و وفاق در آن جامعه امید داشت.

5. اخلاق اجتماعی

از عوامل موفقیت هر دین و تثبیت پایه‌های آن در یک جامعه، نفوذ شاخص‌ها و ارزش‌های آن آیین در باور و اندیشه‌ی افراد جامعه و پذیرش عمومی و اجتماعی آن می‌باشد. پس زمانی که بیشترین افراد و جوامع موجود در یک عصر، آرمان‌های خود را در قالب آموزه‌های یک دین خاص جلوه گر ببینند، و به آن گرایش داشته باشند، بدون تردید آن و شکوفایی خود قرار خواهد گرفت. (جزایری، 23). محور اخلاق اجتماعی روابط اجتماعی آیین در نقطه‌ی اوج رشد انسان با دیگرانمی باشد و منظور ملکاتی است که در روابط او با دیگران خودنمایی میکند (مصباح یزدی، 23، 1382).

گزارش‌های تاریخی نشان می‌دهد عموم مردم و طبقات گوناگون جوامعی که به اسلام گرویدند، بیشتر مجذوب فضایل و مکارم اخلاقی دین اسلام بوده‌اند. خصوصاً سیره و رفتار خاص پیامبر گرامی اسلام و اخلاق‌گرایی آن حضرت که در رفتار پیروان ایشان نیز اثر گذاشته بود، باعث گرایش افراد به دین اسلام بوده است. قرآن کریم نیز به این ویژگی خاص پیامبر رحمت اشاره کرده است (آل عمران: 159؛ توبه: 128). تأکید آموزه‌های اسلامی بر رعایت اخلاق در مسلمانان پس از رحلت پیامبر نیز اثرگذار بوده است و مسلمانان تنها با روابط اجتماعی، حتی در پیروزی‌های گسترده تکیه بر نیروی نظامی هیچگاه نمی‌توانستند با این سرعت و گستردگی به قلمرو وسیع آن روز خود دست یابند (لوبون، 1380: 141 و 145-146).

«هو الذی بعث فی الأمیین رسولاً منهم یتلو علیهم آیاته ویزکیهم و قرآن در اهمیت اخلاق اجتماعی میفرماید یعلمهم الكتاب والحکمة» (جمعه: 2). پیامبری از میان آنان برگزید، تا آیات الهی را بر آنان فرا خواند، و آنان را پاک سازد. در این ساختار ارزش‌های اخلاقی ریشه در فطرت انسان. خداوند در قرآن میفرماید «خُذِ وَ شریعت و حکمت پیاموزد الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ» طریقه عفو و بخشش پیش‌گیر و امت را به نیکوکاری امر کن و از مردم نادان روی بگردان (اعراف، 199). شکوفایی انسانیت انسان بعنوان رسالت اخلاق معرفی میگردد امام علی (ع) میفرماید «کسی که خود را به اخلاق بیاراید و شخصیت خویش را بپرورد انسان هست وگرنه حیوان خواهد بود) مستدرک سفینه البحار، ج 8، 311).

اخلاق اجتماعی به مثابه پایه ای جهت رشد و بالندگی محیط انسانی و توفیق آنان در ایجاد جامعه ای سالم قلمداد میشود که در پرتو محاسن و خلیات حمیده، موجبات تحکیم روابط اجتماعی را فراهم می‌آورد و حیات اجتماعی را در مسیر تعالی و تکامل، به کام انسان گوارا می‌سازد. در حقیقت، خداوند نظام وجودی را طوری خلق کرده که این نظام به غایاتی منتهی میشود که سعادت آدمیان در رسیدن به این غایات است (طباطبایی، ج 18، ص 308-309).

از آنجا که اخلاق اساس همه ارزش‌های انسانی و مؤثرترین عامل در ایجاد انگیزه برای انجام عمل صالح است، لذا می‌توان آن را نقطه شروع حرکت به سوی کمال انسانی دانست. (میری، 1399: 157). می‌توان گفت قرآن و پیامبر هر کدام جلوه ای از اخلاق الهی هستند و اخلاق مورد نظر قرآن اخلاق الهی است و با توجه به اینکه هدف خلقت انسان خلافت خداست و خلافت مستلزم وجود و هستی است.

6. نقش تربیتی خانواده در روابط اجتماعی

خانواده به عنوان یک کانون مهم و حیاتی در فرایند رشد و تربیت اعضای خانواده، خصوصاً کودکان، نوجوانان تأثیر بسزایی داشته، تا جایی که رعایت اصول صحیح تربیتی در خانواده، زمینه‌ساز رشد و بالندگی فرزندان و موجب استحکام پایه‌های اعتقادی ایشان می‌گردد. (هاو، 1380: 37).

تعلیم و تربیتی که والدین در خانه نسبت به او اعمال می‌کنند و یا در خارج خانه برای او فراهم می‌آورند، سنگ زیرین بنای شخصیت او را تشکیل می‌دهند (توسلی و فاضل، 1381، 115-147).

اولین الگوهای رفتاری را خانواده به کودک ارائه می‌دهد. هرچه قدرت نفوذ الگوها بیشتر و زمینه پذیرش آماده‌تر باشد، نمونه‌برداری کامل‌تر صورت می‌گیرد. از امام کاظم(ع) به نوع برخورد با کودکان اشاره شده است و می‌فرمایند «قَالَ بَرُّوا أَوْلَادَكُمْ وَ أَحْسِنُوا إِلَيْهِمْ فَإِنَّهُمْ يَطُّونَ أَنْكُمْ تَرَزُّونَهُمْ» به فرزندانتان خوبی کنید و به آنان نیکی نمایید؛ زیرا آنان گمان می‌کنند که شما ایشان را روزی می‌دهید» (مجلسی، 1365، ج 71 ص 77). قرآن کریم می‌فرماید: «وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاَهَا تَدْمِيرًا» (الإسراء: 16) و هنگامی که بخواهیم شهر و دیاری را هلاک کنیم، نخست اوامر خود را برای مترفین آنجا، بیان می‌داریم، سپس هنگامی که به مخالفت برخاستند و استحقاق مجازات یافتند، آنها را به شدت درهم می‌کوبیم. با توجه به این آیه شریفه، قدرت نفوذ الگوها و بزرگان مشهود است، به گونه‌ای که وقتی آنان دچار فساد می‌شوند، زبردستانشان از آنان تقلید و الگوبرداری می‌کنند و تباه می‌شوند.

نقش اساسی در ارتباط موثر و حفظ سلامت روانی کودکان دارد. برقراری ارتباط صحیح و موثر والدین با کودکان مهمترین اصل فرزندپروری است. شیوه درست تربیت و فرزندپروری که کودکان از والدین خود دریافت می‌کنند منجر به سلامت پایدار قابل توجهی می‌شود. (لئوناردیو، کایوسگلو، ۲۰۰۲).

انسان موجودی اجتماعی است که قبل از هر چیز به خانواده نیاز دارد، همانطور که برای تحقق روند رشد و تکامل خود نیازمند ارتباط با دیگران است. نوزاد انسان بیش از هر موجود دیگری به حمایت پدر و مادر نیاز دارد و نمی‌تواند به تنهایی به زندگی خود ادامه دهد، حتی اگر سایر موجودات زنده پس از تولد تا حدودی نیازهای اولیه خود را تامین کنند. در آیه 74 سوره فرقان می‌خوانیم: «وَ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَ ذُرِّيَّتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَ اجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا» این آیه به اهمیت خانواده و مقدمه آن در تشکیل جامعه نمونه انسانی اشاره می‌کند، چرا که پیوندهای سالم و روشن خانواده را آرمان متقیان معرفی می‌کند. در درون واحد اجتماعی خانواده، والدین از بدو تولد به عنوان الگوی فرزندان به شمار می‌روند، نقش و معنای اهمیت خانواده در بهبود وضعیت انسان در همین امر نهفته است. در نگاه بزرگان دین، باورها، سبک زندگی، عادات، خواسته‌ها و اهداف والدین از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر فرزندان است. ارزش خانواده قبل از هر چیز بر اساس محبت و دوستی اعضای آن است. اعضای که حقوق متقابل خود را در کنار هم حفظ کرده‌اند و اگر این جریان بر اساس دوستی و تفاهم و رفع منیت‌ها ادامه یابد، به کمال مورد انتظار انسانی می‌انجامد.

آثار روابط اجتماعی بر سلامت انسان

بر اساس کلام الهی انسان یک موجود اجتماعی است و برای زندگی باید وارد اجتماع شود؛ آنجا که می‌فرماید «یا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَ أَنْثَى وَ جَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَ قَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» ای مردم ما همه‌ی شما را نخست از مرد و زنی آفریدیم و آنگاه شعبه‌های مختلف گردانیدیم تا یکدیگر را بشناسید» (حجرات: 13). انسان برای زیستن در اجتماع و رفع نیازمندیهای خویش و نهایتاً رسیدن به کمال، به ناچار باید با گروه‌ها و افراد مختلف در جامعه در ارتباط باشد و بهترین شیوه را برای برخورد با مسائل اجتماعی بیابد و بدان عمل

کند (ابن شعبه حرانی، 1354، 9) براین اساس که انسان‌ها در کنار یکدیگر زیست می‌کنند، در برابر یکدیگر کنش‌ها و واکنش‌هایی دارند که در جامعه‌شناسی از آن به کنش متقابل اجتماعی یاد می‌شود. مبنای عمل افراد در جامعه کنش‌های طرف مقابل است و بدینگونه بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند.

در اینجا به مهمترین آثار روابط اجتماعی بر سلامت انسان می‌پردازیم:

رسیدن به نقطه مطلوب امیدواری

یکی از عواملی که موجب شادکامی افراد می‌شود امید داشتن به آینده‌های روشن است. امید، به انسان حالت نشاط و شادابی می‌دهد برعکس ناامیدی به انسان احساس یأس و سرشکستگی و ضعف و ناتوانی می‌دهد. در قرآن کریم آیات زیادی راجع به امید وجود دارد و این حقیقت با تعبیری مثل «رجاء» و «یأس» و «قنوط» آورده شده است. به عنوان نمونه در قرآن آمده است «يَا بَنِي آدَهْبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوْسُفَ وَآخِيهِ وَلَا تَيَآسُوا مِنْ رُوْحِ اللّٰهِ اِنَّهٗ لَا يَيَّاسُ مِنْ رُوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ» پسرانم بروید و از یوسف و برادرش جستجو کنید و از رحمت خدا مأیوس نشوید که تنها گروه کافران از رحمت خدا مأیوس می‌شوند (یوسف، 87). انسان، بدون امید، خصوصاً امید به رحمت الهی نمی‌تواند زندگی خوب و آرامی را داشته باشد. و افراد ناامید و مأیوس در زندگی تعادل روحی خوبی ندارند. و برای همین شیرینی ولذت زندگی را نمی‌چشند و همیشه در یک حالت نگرانی و اضطراب و هراس به سر می‌برند. بطور کلی روابط اجتماعی باعث می‌شود که فشار روانی فرد کاسته شود و او دلگرمی و اطمینان پیدا کند از اینکه همه چیز سرانجام درست خواهد شد. امام علی «ع» فرمود: «كُلُّ رَاجٍ طَالِبٌ وَ كُلُّ خَائِفٍ هَارِبٌ» هر امیدواری جوینده است و هر بیمناکی گریزان است. «الامالی المفید، ج 38، ص 207». اگر انسان آمیدی به یاری خداوند نداشته باشد، پیوسته در دام خشم و یأس گرفتار و همواره وقتی شخصی که دچار مشکل شده و مضطرب است و هیچ قدمی نمی‌تواند برای خوش‌بختی خود و دیگران بردارد تحت فشار قرار گرفته ببیند که اطرافیان با او همراهی می‌کنند و سعی در برطرف کردن مشکل او دارند، امید بیشتری برای مقابله و حل مشکلش پیدا می‌کند و حتی اگر از دست کسی کاری برنیاید، این حس را خواهد داشت که تنها نیست و با همدلی آنان تحمل شرایط برایش آسان‌تر خواهد بود. این همان معنایی است که اریکسون برای امید مطرح می‌کند. وی معتقد است: امید، یک احساس اطمینان است که علی‌رغم ناکامی‌ها و شکست‌های موقتی ادامه می‌یابد (شولتز، 1136، 111).

2. تخلیه روانی یا برون ریزی عاطفی

تخلیه روانی یا برون ریزی عاطفی نیز یکی دیگر از راه‌های تخلیه هیجان و رسیدن به آرامش روحی و روانی است «مومن با مومن . پیامبر (ص) می‌فرماید: « اِنَّ الْمُوْمِنَ لَيَسْكُنُ اِلَى الْمُوْمِنِ كَمَا يَسْكُنُ قَلْبُ الظَّمَانِ اِلَى الْمَاءِ الْبَارِدِ » (با مراجعه به آیات و روایات روشن . آرامش می‌گیرد؛ چنانکه جگر تشنه به آب سرد. (النوادر للراوندی، 58، ص 58) می‌گردد که قرآن نسخه شفا بخش خدای سبحان برای بیماران روانی است «وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ» و ما آنچه را برای مؤمنان مایه درمان و رحمت است از قرآن نازل می‌کنیم لِلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ اِلَّا خَسَارًا ولی ستمگران را جز زیان نمی‌افزاید (اسراء: 82). در آیات متعددی، از قرآن به عنوان شفا یاد شده، انسان که گاه قرآن شفا دهنده دلها معرفی شده است . به یقین برای شما از جانب پروردگارتان اندرزی، و درمانی برای آنچه در سینه هاست و رهنمود برای گروندگان به خدا آمده است. قرآن به عنوان یک درمانگر و درمان خود را معرفی می‌کند و

خدا را نیز به عنوان درمان و دارو بیان می‌دارد که بسیاری از بیماری‌های روحی و روانی را درمان کرده و شفا می‌بخشد « أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ » با یاد خدا دلها آرامش می‌یابد (رعد: 28).

ما از اطرافیان خود انتظار داریم به مسائل زندگی ما توجه و ما را در هنگام بروز مشکلات و نگرانیها کمک کنند. ارتباطات مؤثر موجب شکوفایی افراد و بهبود کیفیت روابط می‌شود. این در حالی است که ارتباطات غیر مؤثر مانع شکوفایی انسان است و حتی روابط مطلوب را تخریب می‌کند. (جولیان، ورد، ص 3).

3. نشاط روحی و روانی

تجربه‌های متعدد و دانش نوین روان‌شناسی اجتماعی نشان می‌دهد که یکی از عوامل نشاط‌آفرین برای روح انسان، ارتباطات اجتماعی اوست. آن‌ها که پر رفت و آمدترند و در روابط اجتماعی خود گرم‌تر و صمیمی‌ترند، احساس شادی بیشتری دارند و علت برخی افسردگی‌ها، تنهایی و دوری از برقراری روابط اجتماعی است. حضرت محمد (ص) می‌فرماید: «أَسْعَدُ النَّاسِ مَنْ خَالَطَ كِرَامَ النَّاسِ» خوشبخت‌ترین مردم کسی است که با مردم بجوشد (بحارالانوار، ج 2، ص 185). نکته این حدیث آن است که شخص پیوند خورده با مردمان بزرگوار، فقط سعادت‌مندی معمولی نیست، بلکه سعادت‌مندترین و خوشبخت‌ترین افراد است. یعنی وصول به قله سعادت، با ایجاد پیوند با مردمان بزرگ و بزرگوار حاصل می‌شود و ارتباط اجتماعی با انسان‌های نیک، در اوج‌گیری روح انسانی و نیل او به بالاترین درجات حیات روحانی، تأثیر عمده و بسزایی دارد. خداوند در قرآن می‌فرماید « قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ » ای رسول خدا به خلق بگو که شما باید منحصرأ به فضل و رحمت خدا شادمان شوید (و به نزول قرآن مسرور باشید). که آن بهتر و مفیدتر از ثروتی است که برای خود اندوخته می‌کنید (یونس، 58).

یکی از نشانه‌های افرادی که دارای روابط صمیمانه هستند شادی و شادکامی است. ژ.آ. هدفیلد، بین خوشی، نشاط و شادکامی تفاوت قایل شده و برای هر یک تعریفی جداگانه ارائه کرده است. وی معتقد است: «خوشی» احساسی است که از لذایذ جسمی حاصل می‌شود؛ یعنی خوشی بدنی و جسمی و رضایت خاطر و اقتناع غرایز جسمی. ولی «نشاط» در درجه بالاتر قرار گرفته است؛ به این معنا که تنها مربوط به احساسات و لذایذ جسمی نیست، بلکه ارتباط با لذایذ روانی نیز دارد؛ مثلاً، نشاطی که از احساس مادری دست می‌دهد و یا نشاطی که در موفقیت‌های مخصوص انجام کارها حاصل می‌شود. (ژ.آ. فیلد، ، ص 146-148)

بنابراین، شادی امری نسبی و مبتنی بر اهداف انسان در زندگی است. منتها در صورتی که منشأ شادی و خوشحالی کسی متاع دنیا باشد، این فرد در حقیقت از یک زندگی آرام و با ثبات بهره‌مند نیست؛ زیرا با از دست دادن هر بهره و نعمتی مایوس و ناامید می‌شود؛ بنابراین، همواره در اضطراب و نوسان، میان احساس خوشبختی و احساس ناامیدی به سر می‌برد. اما اگر منشأ شادی و خوشحالی کسی، ایمان به خدا و تقوا و عمل صالح و پیروی از روش الهی در زندگی باشد، چنین کسی در واقع، احساس خوشبختی حقیقی و همیشگی می‌کند. (ر.ک: محمد عثمان نجاتی، ص 129-131).

با توجه به اینکه انسان موجودی اجتماعی است و رشد و نمو و هدایت آن در گرو برقراری روابط اجتماعی مطلوب و موثر می باشد و همین مساله نقش مهمی در سرنوشت و هدایت انسان دارد. یکی از مسائل مهم و مطرح در آموزه های دینی و مخصوصاً قرآن کریم ارتباطات اجتماعی و نقش آن در تربیت انسانها می باشد زیرا هدف اصلی قرآن هدایت و سعادت انسان می باشد و این نکته تلاش علمی و دقیقی را برای مواضع قرآن در قبال روابط اجتماعی مطلوب و نقش آن در تربیت انسانها را به دنبال دارد.

بررسی آیات قرآن کریم و روایات معصومین (ع) به ما نشان می دهد قرآن کریم با هدف بهبود زمینه های هدایت انسان و راهنمایی جمعی مردمان بسوی خدا از راه کوشش های اجتماعی اثری عمیق و سازنده بر روابط اجتماعی نهاده است و این مسئله را از طریق آموزه های وحیانی به سرانجام رسانیده است. قرآن کریم با ارائه چشم اندازی واقع بینانه و اصولی در مرحله اول نگاه به روابط اجتماعی را ارتقا بخشیده و در مرحله بعد با قراردادن اصول و مقرراتی در ارتباط با روابط اجتماعی نقشی اساسی را در این زمینه ایفا می کند.

این یک واقعیت هست که وجود حقیقی هر جامعه ای با پیدایش ارتباطات انسانی آغاز می گردد و بر مبنای همین روابط نیز استمرار می یابد از لحاظ روان شناسی اجتماعی نیز انسانها نیاز اساسی به داشتن روابط اجتماعی و عاطفی و معنوی با یکدیگر دارند و همین مساله نیز نقش بسیار مهمی در تربیت و سلامت انسانها را دنبال دارد. با توجه به نقش وسیع و عمیق روابط اجتماعی در زندگی اجتماعی انسان در طول تاریخ، بشر از هر نوع امکانات و وسایلی بهره برده تا بتواند این روابط را در همه نوع زندگی و ابعاد آن توسعه بخشد زیرا این نوع ارتباطات سبب انتقال فرهنگ، ارزشها، معنویات، و مسائل بسیار دیگر شده است و مسائل تربیتی، اجتماعی، روحی و روانی را به همدیگر مرتبط ساخته است. ولذا بخاطر همین عامل تغییر در رفتار و خلیات و روحيات است که از آن بعنوان عامل تربیت نیز یاد می شود. در خصوص آثار تربیتی روابط اجتماعی نیز باید اذعان نمود که برقراری روابط اجتماعی و وابستگی انسانها به همدیگر برای رسیدن به اهداف مشترک ثمرات بسیاری برای انسانها دنبال دارد که مهمترین آنها بشرح زیر می باشد:

الف. از لحاظ روحی و روانی بر اصلاح یا تحول رفتار فرد تاثیر مثبتی دارد که باعث سلامتی جسمی و روانی فرد میشود.

ب. زمینه ی درک متقابل و تعامل بین افراد جامعه را تقویت می بخشد.

ج. برقراری روابط اجتماعی موجب شادمانی، نشاط، خلق های مثبت، سلامت روانی، انزوایی و رفتارهای اجتماعی مطلوب در انسان می گردد.

- 1) قرآن کریم
- 2) احمدوند علی محمد ، 1386، درباره راهبرد دوماهنامه توسعه انسانی پلیس ، شماره 10
- 3) اخوان کاظمی، بهرام، 1389، **امنیت در نظام سیاسی اسلام، تهران، انتشارات کانون اندیشه جوان،**
- 4) اردبیلی، محمدعلی 1381، مفهوم تروریسم مندرج در: تروریسم و دفاع مشروع از نظر اسلام و حقوق بین الملل، مجموعه مقالات و سخنرانی های ارائه شده در همایش ، تهران ، مرکز مطالعات توسعه قضایی ، دانشکده علوم قضایی و خدمات دارای
- 5) ازغندی، علیرضا و جلیل روشن دل 1386، مسائل نظامی و استراتژی معا صر، تهران: نتر سمت
- 6) اسدی بیژن. 1390. سیاست خارجی دولت اصلاحات؛ موفقیت‌ها و شکست‌ها ،باز
- 7) افتخاری اصغر ، شبستانی علی. 1390. راهبرد جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تروریسم .آفاق /امنیت ش 12 .عبداللهی، محسن 1388 . تروریسم: حقوق بشر و حقوق بشردوستانه، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش.
- 8) افتخاری، اصغر 1395 « . مدارات تروریسم: چهره دوگانه تروریسم در عراق،» در: جمعی از نویسندگان، عراق پس از سقوط صدام، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه.
- 9) افشار نیا، جعفر. 1398 «امکان توسل به دفاع مشروع در مبارزه با تروریسم با مطالعه ی موردی مبارزه ی ترکیه با گروه تروریستی پ.ک.ک.» مجموعه مقالات اولین کنگره ی ملی 71 هزار شهید ترور. تهران : شرکت تعاونی کارآفرینان فرهنگ و هنر، دور
- 10) اکبرزاده فریدون ، رحیمی محمد. 1396. بحران هسته ای و تاثیر ان بر سیاست های خارجی دولت نهم و دهم ،اولین کنفرانس ملی حقوق و علوم سیاسی
- 11) امینی حسن. 1383. تاثیر حوادث یازده سپتامبر بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران /اعتدال
- 12) امینیان، بهادر و شفق ضمیری جیرسرایی ، 1395، تاثیر رژیم کنترل تکنولوژی موشکی بر امنیت ملی و بازدارندگی جمهوری اسلامی ایران «، فصلنامه آفاق امنیت، سال نهم، شماره سی و دوم.
- 13) ایران (2011-2015)، فصلنامه مدیریت و پژوهشهای دفاعی دانشکده و پژوهشکده دفاعی، سال پانزدهم، ش 81
- 14) آشنا، حسام الدین و اسمعیلی، محمدصادق، 1388 امنیت فرهنگی؛ مفهومی فراسوی امنیت ملی و امنیت انسانی، فصلنامه راهبرد فرهنگ، شماره 5،
- 15) آمی علی ، کشاورز مقدم الهام. 1394. جایگاه مجموعه امنیتی محور مقاومت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران .مطالعات سیاسی جهان اسلام
- 16) بازرگان ابوالفضل ، حسین پوراحمدی میبدی. 1397. ابعاد سیاسی و امنیتی حمایت از سوریه در سیاست خارجی ج.ا. ایران (2017-2011) رهیافت های سیاسی و بین المللی رهیافت های سیاسی و بین المللی

- (17) بزرگر کیهان. 1388. سیاست خارجی ایران از منظر رئالیسم تهاجمی و تدافعی. روابط خارجی
- (18) بزرگمهری، مجید 1385 «موضع گیری سازمان کنفرانس اسالمی در مبارزه با تروریسم بینالمللی،» (ترجمه)، ماهنامه زمانه، سال پنجم، شماره 51
- (19) بزرگمهری، مجید، 1394، نقش سازمان ملل متحد در مبارزه با تروریسم، تهران، انتشارات دانشگاه بین المللی امام خمینی
- (20) بوزان، باری، 1396، مردم دولت ها و هراس، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی
- (21) بهمنی جواد. 1395. جامعه مدنی در دوران احمدی نژاد و خاتمی. کنفرانس بین المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی
- (22) پورسعید، فرزاد(1388)، تحول تروریسم در روابط بین الملل، فصلنامه مطالعات راهبردی، دوره 12، شماره 46 زمستان.
- (23) تهمی، سید مجتبی، امنیت ملی، 1390 دکترین، سیاست های دفاعی و امنیتی، کانون پژوهش های دریای پارس،
- (24) جزایری سید عباس، قانندی امیر. 1399. ابعاد مسئولیت های حقوقی مربوط به سقوط هواپیمای اوکراینی. نشریه فقه و حقوق نوین ش 4
- (25) جعفری انوش، سحری در گاهی نرگس. 1394. اثر سیاست خارجی عصر محمود احمدی نژاد برمنافع ملی. کنفرانس ملی چارسوی علوم انسانی
- (26) جمراسی فراهانی، علی اصغر، 1385، بررسی مفاهیم نظری امنیت ملی، چاپ 4، تهران مرکز آموزش مدیریت دولتی
- (27) جهان بزرگی، احمد، 1388، امنیت در نظام سیاسی اسلامی، چاپ 1، تهران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- (28) حاتمی محمدرضا. 1394. شکل گیری داعش در کانون پویش جهانی شدن. پژوهشنامه روابط بین الملل .